

Макогін Г. В.

старший викладач кафедри
дизайну і мистецтвознавства

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ ОДЯГ В ДОСЛІДЖЕННЯХ ПОЛЬСЬКИХ ЕТНОГРАФІВ ХІХ СТ.

Анотація. В статті аналізуються праці польських вчених та аматорів-етнографів ХІХ століття, в яких народне вбрання висвітлене як один з аспектів дослідження української традиційної культури.

Ключові слова: традиційне вбрання, польські етнографи, головні убори, сорочка, поясний одяг, сердак, кожух, вишивка.

Аннотація. Макогин А. В. Украинская народная одежда в исследованиях польских этнографов ХІХ ст. В статье анализируются работы польских ученых и любителей-этнографов ХІХ века, в которых народная одежда рассматривается как один из аспектов исследования украинской традиционной культуры.

Ключевые слова: традиционная одежда, польские этнографы, головные уборы, рубашка, поясная одежда, сердак, кожух, вышивка.

Summary. Makogin A. W. Ukrainian national clothes in researches polish Ethnographers XIX. The article analysed the work of Polish scientists and amateur ethnographers of the XIX century in which national clothes expressed like one aspect of the study about Ukrainian traditional culture.

Keywords: traditional costumes, the Polish ethnographers, hats, shirt, belt wear, serdak, kojuh, embroidery.

Постановка проблеми Український одяг, як частина матеріальної культури, потрапив до кола зацікавлень польських дослідників ХІХ ст. частково завдяки тодішнім суспільно-політичним тенденціям. Розповсюдження ідей просвітництва, поширення панславізму викликало зацікавлення історією та культурою слов'ян. Крім того, польський рух за власну національну незалежність посилив інтерес до народної творчості та побуту, а тенденційне трактування українців Австро-Угорської імперії як «польський люд», зробило нашу культуру об'єктом досліджень багатьох польських етнографів. Народне вбрання в таких розвідках висвітлене як один із аспектів загальної структури етнографічних студій.

Аналіз публікацій. Критичний аналіз окремих польських досліджень української культури зробив російський вчений А. Пипін. Зокрема, в роботі «Етнографія малорусская» він відмічає позитивний вплив досліджень К. Вуйціцького, Л. Голембйовського, О. Кольберга на українську етнографію, аналізує праці І. Червінського, А.Бельовського, А. Новасельського та подає список етнографічних описів і збірників, що стосувались «руської Галичини» [1, 133 — 134, 290 — 300].

Іван Франко в статті «Огляд праць над етнографією Галичини в ХІХ в.» провів періодизацію досліджень культури галицьких українців [2, 233 — 242].

Найбільш повний науковий аналіз діяльності польських етнографів і наукових товариств ХІХ ст., які вивчали мистецтво і побут українського народу здійснила львівська вчена З. Болтарович [3]. У критичному аналізі праць є матеріал, що стосується дослідження народного вбрання українців як частини матеріальної культури. Проте, як і в студіях А. Пипіна та І. Франка, у монографії З. Болтарович народний одяг не став пріоритетним напрямом, тому деяка інформація залишилась поза увагою.

Мета статті — виявити повнішу інформацію про вбрання українців у системі традиційної культури та відстежити зміни в ансамблі українського одягу, які відбулися протягом ХІХ ст.

Результати дослідження Найдавніша праця, яка містить описи комплексів одягу українців є монографія Ігнаці Любича Червінського [4, 160 — 169], колишнього власника села Довпотів¹. На думку автора, комплекс одягу русинів зберіг традиційні елементи завдяки доцільності форм і матеріалів. Чоловіки носять коротку (до колін) конопляну сорочку, комір якої заціпають на олов'яну «шпінку», або зав'язують на червону стрічку. Її випускають поверх вовняних або з вовняно-конопляних штанів — «холошень». Верхнім одягом селян був кожух і сукман з вовни домашнього виробу, що мав назву «сермяга» або «сірак» Підперізували верхній одяг тканим у смужки камлотовим³ поясом. До комплексу святкового одягу завжди входила біла хусточка. Чоловіки і жінки взувалися в чоботи з залізними підківками замість підборів.

Жіночий одяг складає сорочка, вишита різними узорами на плечиках та обшивках рукавів. Буденним стегновим вбранням слугують полотняні вибійчані спідниці, а святкові шиють з «камлоту» в різноко-

Надійшла до редакції 2.02.2012

льорові поздовжні смужки. На свята багатші жінки одягають шуби або «юпи» з голубого сукна, оздоблені червоною тканиною на комірі та по низу рукавів. Найдорожчим компонентом ансамблю одягу є коралі. Відрізняє жіноче вбрання від дівочого чепець і рантих.

Ігнацій Червінський не згадує про плечовий безрукавний одяг. Проте в описі весілля² дає пояснення символічного значення кожуха. Мати «обсіває» молодих вівсом, одягнувши навиворіт кожух, що на думку автора, є побажанням щедрих врожаїв — «щоб овес родив так густо, як волос на кожусі» [4, 243 — 244].

Емоційну характеристику одягу подільських селянок дає Лаврентій Марчинський порівнюючи його з давньогрецьким: призібрані сорочки, намітки, запаски, плетене і укладене коронкою волосся, вінець з барвінку, кольорові стрічки «нагадують костюми дівиць Аркадії, які приносять офіру богам.» [5, 147 — 148].

Український матеріал, вміщений у книзі Лукаша Голембйовського «Lud Polski, jego zwyczaj, zabobony» поданий за дослідженнями К. Вуйціцького, Л. Марчинського, І. Червінського і К. Мілевського (хоч їхнє авторство не казується). Подані в додатку ілюстрації мають розбіжності з текстами. Зокрема, в описі гуцульського вбрання [6, 13 — 18] дослівно запозиченому у Кароля Мілевського [7, 24 — 30] вказано, що гуцули носять сорочки поверх штанів. Ілюстрація №14, на якій зображений чоловік у короткому плечовому одязі сорочці, заправленій у вузькі штани та в шапці, яка має форму високого конуса (аналог — на акварелях Глоговського) [8, 202], зазначена як «гуцул з рисунку, запозичений у Вуйціцького» викликає сумнів. У розвідці К. Вуйціцького «Нисуці» опис вбрання опришків та ілюстрація перед текстом теж не підтверджують побутування такого вбрання. [9, 119, 130 — 131].

Важливий матеріал про вбрання галицьких українців першої половини ХІХ ст. знаходимо в комплексній праці польського письменника Леона Зенковича [10, 69 — 82]. Описи культури українців Волині, Поділля, Полісся ілюстровані копіями з кольорових ліногравюр Яна Левицького, згідно яких в одяг українців Поділля та Волині має багато спільних рис із вбранням польських селян з-під Варшави.

Певний інтерес для науковця становлять праці польського літератора Юзефа Крашевського, які містять описи народного вбрання Полісся, Волині і Поділля.

Поліщуки одягають білі свити з кишнями і шапку з сукна, на кшталт конфедератки. Щоденний дівочий та жіночий убір — біла хустка, на свята молодіці пов'язують намітки [11, 175 — 176].

Волинські селяни носять коричневі, білі або сірі свити з каптуром — «войлогодом» і баранячі або сукняні шапки. Жінки одягають картаті спідниці і короткі кафтани. В багатьох місцях замість спідниці одягають дві «плахти», пов'язуючи одну спереду, другу — ззаду. Дівочий головний убір з квітів і стрічок має жорстку основу з картону чи лубка. Заміжні жінки завивають голову кольоровою хусткою або наміткою. Сорочки на комірі і рукавах багато вишиті білими, червоними і

синіми нитками. На свята жінки одягають сині бекеші, оздоблені сірим смушком. [12, 108 — 109]

Одяг українців на Волині та Поділлі дещо відрізняється. На Поділлі дівчата укладають заплетені коси віночком на голові та прикрашають червоними стрічками і штучними квітами. В околицях Красного⁴ замість спідниці жінки та дівчата обгортають стегна незшитим шматком картатої тканини з поздовжніми складками так, що поли спереду ледь знаходять одна на одну. В селах поблизу Тульчина⁵ носять два куски вовняної червоної або чорної тканини замість спідниці. [13, 93 — 94]. Заміжня жінка поверх кольорового чепця пов'язує намітку так, що довгі кінці спадають аж до землі. На Поділлі поблизу містечка Красне зустрічаються унікальні сіруваті, жовтуваті (коли зіпрані) «кольору сіна», «кольору пилу» та чорні намітки. Дослідник відмічає винятковість головного убору і поясного: чорні намітки в подільських селах вишивалися білими і кольоровими нитками на кінцях і вважалися найвишуканішими [13, 67 — 68, 93].

Відомий польський археограф А. Бельовський вважав, що «селяни Покуття не дуже відрізняються від селян подільських». Натомість, одяг горян — бойків та гуцулів, на його думку, має багато відмін. Порівнюючи їхній одяг, автор зазначає, що гуцульський одяг — «акуратний та багатий». Чоловічий комплекс складається з широких штанів і короткої «гуні» коричневого, «медового» або малинового кольорів, яку носять «наопашки», заціпаючи під шиєю на петлицю. Гуцульську жіночу і чоловічу сорочки, щедро вишивають на плечах. Поверх сорочки одягають вишитий кептар. Жінки носять також «горсет» з червоного сукна, дві запаски, які називають «фотами» або святкові спідниці, що «вблискували срібними і золотими галунами».

Одяг бойківчанок — менш оздоблений. Щоденне вбрання складає біла свитка, квітчаста спідниця і «пістрява» (різнокольорова) запаска. Чоловіча одяг бойків теж менше прикрашений ніж вбрання гуцулів [14, 665 — 667].

Про українців Підляшшя писав польський письменник Леон Куніцький [15, 56]. Згідно його опису, одяг надбужан Підляшшя дуже схожий на вбрання бойків, описане Червінським, за винятком головних уборів і взуття. Мешканці Підляшшя одягають чотиригранні «чапечки» — сукольні шапочки, обшиті червоним шнурком та взувають личаки з липової кори.

Жінки і дівчата Підляшшя носять сорочки з орнаментом на раменах і голубі мальованки (спідниці) з білими фартухами, а на голову пов'язують хустки. Проте молодіці не заплітають коси, як дівчата, а завивають волосся на обручик — «кічку» або «кімбалку» і ховають його під чепець. В святкові дні поверх чепця пов'язують намітку.

Цікаві відомості про вбрання українців Волині і Поділля знаходимо у працях польського письменника і етнографа Тадеуша Стецького [16, 56 — 58]. Порівнюючи комплекси одягу, Т. Стецький зазначає, що одяг волинян барвистіший і багатший від поліського. Особливо це помітно в жіночому вбранні. До сорочок з вишиваними рукавами волинянки одягають вовняні

картаті або смугасті спідниці та запаски. На свята жінки пов'язують намітку з білого мусліну, під яку накладають вишитий срібними або золотими нитками чепець. Верхнім одягом для чоловіків і жінок слугує сірак і кожух. Кожух, покритий синім сукном називається «бекеша», носять його лиш заможні, як і довгий синій жупан з великим виложистим коміром, обшитий золотими галунами.

На Поліссі жінки шують вбрання тільки з матеріалів домашнього виробу. Селянки вишивають свити і рукави сорочок. Червоні в чорну смужку спідниці «літники» тчуть з вовни, котру самі дуже якісно вмюють фарбувати. В окремих околицях замість спідниць жінки пов'язують дві вовняні запаски. На відміну від волинян, чоботи поліщуки взувають тільки на свято, в будні дні носять личаки з липової кори.

У деяких поліських селах існував звичай пришивати чорні рукави до білої свитки і навпаки. [16, 254 — 255]. Поєднання сукна двох кольорів у свиті описував і Ю. Крашевський [11, 176].

Польський літератор і етнограф В. Завадський в одній з своїх праць дав характеристику одягу Галицького Поділля [17, 38 — 39]. Аналізуючи одяг, його матеріали та функціонування в системі обрядів, він виявляє різницю між святковим та буденним вбранням і класифікує його за віком, статтю та сезоном.

Зовнішній вигляд чоловіків, на думку В. Завадського, зберігає традиційні риси. Комплекс чоловічого одягу складається з довгої сорочки і штанів з грубого домашнього полотна. Сорочку защіпають на шії залізним гудзиком або червоною стрічкою — «гарасівкою». Взувають великі чорні чоботи з залізними підковами замість підборів. Поверх сорочки вдягають кафтан з короткою «фальбаною», а взимку — довгий кожух. Бідніші носять опончу або сірак з каптуром. Плащик капюшон сірака слугує тільки прикрасою, зрідка — кишенюю. Навіть у негоду його не накидають на голову. Влітку чоловіки носять солоні капелюхи, взимку — чорні баранячі шапки з синім суконним дном. Ззаду, де сходиться хутро, шапка має петлиці з синьою стрічки, що нагадують завіси на дверях, звідси і назва «шапка на завісах» або «на клямрах».

Жіночий одяг, на думку В. Завадського, теж зберіг багато традиційних рис. Подільські селянки носять сорочку з грубого домашнього полотна з широкими, зібраними у манжети, рукавами і вузьким коміром. Поясний жіночий одяг — довга полотняна спідниця «димка» з вибійчаним орнаментом червоного, теракотового, найчастіше голубого кольорів. Поверх димки одягають полотняну запаску. Верхнім жіночим одягом слугує полотняний смугастий кафтан або вовняний білий сірак. Жіночий сірак відрізняється від чоловічого тільки тим, що не має каптура. Взимку жінки одягають білий кожух, або «бекешу» — кожух з білих баранів, покритий зверху синім грубим сукном. Молодиці та дівчата покривали голову квітчастою хусткою. Тільки ажурний, в'язаний з ниток чепець відрізняє жіночий головний убір від дівочого. [17, 41 — 42].

Цікавився В. Завадський також і гуцульським одягом. У статті «Нусулі» [18, 324] він відмічає, що

вбрання гуцула зручне, проте яскраве і багато оздоблене. Чоловіки носять вишиті сорочки і червоні або сині штани з сукна. Замість чобіт взувають постолі на сукняні онучі червоного, білого або жовтого кольору — «капчурі». Він пише, що гуцули не носять інших кожухів, крім кептаря. У найлютіші морози одягають поверх нього червоний сердак зі сукна. В колористиці гуцульського вбрання переважають червоні, світло-коричневі, пурпурові кольори. Одяг гуцулок ще яскравіший та оздобленіший. Дівчата укладають дві коси навкруг голови, зв'язують червоною волічкою і прикрашають білими мушлями або блискучими гудзиками. На шії носять намиста різного кольору і згарди з нанизаними австрійськими монетами. Гуцулка вперізується червоним поясом, закладаючи кінці ззаду, а зверху пояса одягає хустку, що є проявом вишуканості. Взуваються гуцулки в жовті або чорні саф'янові чобітки, бідніші носять постолі і малинові або червоні шкарпетки. Гуцулки ніколи не ходять босоніж, тим відрізняються від жительок долин.

Загальна концепція розвитку народів та їхніх культур знайшла відображення і в розвідках польських етнографів. Вчені XIX ст. шукали відповіді на багато наукових питань: якими шляхами еволюціонували культури, які взаємовпливи відбувалися між культурами різних народів.

Етнограф і поет Поль Вінценти, вбачаючи у гуцулах кочівників зі сходу, на підтвердження гіпотези вишукував східні риси в їхньому мистецтві, зокрема — в одязі. На думку дослідника, гуцульські килими і шапки є перськими, а поєднання червоного, блакитного, жовтого, смарагдового і оранжевого кольорів у одязі нагадують більше «східне відчуття кольору» [19, 220].

Населення східних Карпат, тобто українців В. Поль поділяв на гуцулів, бойків і тухольців. Польські дослідники Тадеуш Жулінський та Ізидор Коперницький теж виділяли жителів центральних районів Бойківщини (кільканадцять сіл з околиць Сколе) в окрему етнографічну групу — «тухольці». Підставою для цього частково стали відміни в архітектурі та одязі. Тухольці носили короткий кожух без рукавів, білі вузькі штани з вовни — «холошні» та довгі вовняні панчохи. Полотняні штани, котрі одягали влітку були такими широкими, що виглядали ніби спідниця. Але найдужче тухольці вирізнялися зачісками: чоловіки заплітали волосся у дві коси. Жінки тухольські носили високі головні убори «чулка», на які пов'язували хустки. Взувалися бойки і тухольці в «ходячки» або «крипці» [20, 113 — 130].

Ізидор Коперницький, виділив п'ять груп гірських русинів: лемки, подоляни, бойки, тухольці і гуцули. Відмінності в формах одягу та способах його декорування — одна з причин даної класифікації. Лемки, на думку І. Коперницького найбільше відрізняються від інших руських горян верхнім одягом «чугою» та чорним капелюхом з великими полями, загнутими догори по-угорськи. «Чуга» — вид плаща, з пришитою на місці коміра «галереєю», яка закінчується тороками нижче пояса. Носять лемки також коротку вовняну гуно з маленьким коміром. «Сердаком» лемки назива-

ли безрукавний плечовий одяг, який шили з голубого сукна і декорували кутасиками. Жінки носили «горсет» і синю полотняну або перкалеву спідницю з широким фартухом — запаскою. За словами автора, одяг вишивкою лемки не декорували.

Вбрання полонинців, на думку І. Коперницького, відрізняється від лемківського перш за все багатим оздобленням. Сорочку вишивають на комірі, пазусі, манжетах і плечах. Жінки дрібно призбирують спідницю і запаску у поясі декоративним стібком, ніби вишивкою.

Чоловічі бойківські і тухольські сорочки відрізняються кроєм. Довгі, нижче колін, сорочки тухольців мають розріз на спині, як у лемків, проте, густо призбирані по горловині, як жіночі спідниці. В жіночому комплексі вбрання найбільша різниця виступає в головних уборах.

Гуцульський традиційний одяг описано найдетальніше: він відрізняється багатством оздоб, за формою та кольорами. [21, 4 — 28].

Велику наукову цінність, з огляду на багатий фактичний матеріал має фундаментальна праця відомого польського вченого Оскара Кольберга — „Покуття”. Зокрема, в першому томі етнограф докладно проаналізував комплекси чоловічого і жіночого вбрання з різних сіл Покуття [22, 35 — 49]. Ретельно фіксує відмінності в матеріалах, крою, колористиці, оздобленні і доповненнях, О. Кольберг визначає спільні локальні риси.

Особливу наукову цінність складають зафіксовані місцеві назви елементів одягового комплексу, способи ношення вбрання та назви орнаментальних мотивів вишивки.

Доповнює відомості про вбрання українців Покуття монографія Ксаверія Мрочка «Снятинщина» [23, 201— 205] .. Чоловічий одяг складається з довгої лляної сорочки, випущеної поверх штанів «портяниця» або «гачів». З-за будь якої погоди поверх сорочки селяни одягали вишиваний кожух без рукавів — «кіптар». Взимку одягають кожух з рукавами або сердак з темного сукна. Головними уборами слугували баранячі шапки, як і в гуцулів та солом'яні високі капелюхи, які парубки прикрашали качуриним і павичевим пір'ям. Взувалися мешканці Снятинщини в чоботи і «ціжми»(черевики), і ходаки (постоли).

Жінки вишивають свої сорочки взорами, замість спідниці носять смугасту чорно-червону вовняну обгортку, на свята взувають жовті черевики. Ксаверій Мрочко звертає увагу на виняткові комплекси одягу. Зокрема, в селі Завалля жінки і дівчата обгортають стегна білою фотою, а зверху одягають червону або синю, куповану в місті. Підперізуються жінки і чоловіки широким поясом, зверху накладаючи вузький. На голові дівчата носять «карабулю» — картонний валик висотою 12 дюймів, оздоблений стрічками, герданами і павичевим пір'ям.

Опис вбрання жителів Старосамбірського повіту, зроблений Гринберговою Софією [24, 420 — 429], сповнений упереджених відгуків щодо його естетики. Незважаючи на те, що авторка не описує цілих комплексів одягу та безсистемно подає інформацію про

виняткові типи вбрання, праця містить цінні відомості про матеріали, крій та декор окремих типів одягу з зазначенням місця їхнього побутування. Позитивним у роботі є й порівняльний аналіз вбрання селян та «ходячкової» шляхти.

Важливу інформацію про українське вбрання кінця XIX ст. містить монографія «Powiat Sokalski pod wzgladem geograficznym, etnograficznymi i ekonomicznymi» [25]. Її автор Броніслав Сокальський зауважує що відмінності в одязі існують майже у кожному селі.

Жіночий одяг складає довга сорочка, з широким коміром і рукавами, зібраними в манжети з «крискою». Етнограф зазначає, що в деяких селах звичай вишивання сорочок існує здавна, а в деяких — з'явився лише внаслідок шкільної науки. В окремих селах не було традиції прикрашати одяг вишивкою.

Чоловічий поясний одяг різних сіл теж відрізняється кольором або кроєм. Наприклад, в околицях Угринова носили вузькі, схожі на угорські штани, а в Люшицях фарбували полотно в голубий або коричневий колір.

Автор деталізовано описує одяг: матеріали, крій і способи декорування, вказуючи місцеві назви типів вбрання. Він зауважує, що на Сокальщині побутовав одяг з матеріалів домашнього виробу та з тканин, створених промисловим виробництвом і зазначає, що міський костюм замінює традиційні форми народного вбрання, а промислове виробництво витісняє домашній промисел [25, 54 — 71].

Схожу тенденцію в Гродецькому⁶ повіті зауважує і дослідник Кароль Фалькевич [26, 67 — 95] Він відмічає, що в приміських селах молоді люди віддають перевагу одягу з «фабричних» тканин. В селах віддалених від міста, де «кожен чоловік є ткачем» [26, 92], одяг шиють з матеріалів домашнього промислу. Найбільш поширені традиційні типи вбрання: вишита сорочка, спідниця мальованка, полотнянка, кожух і сукман відрізняються в селах повіту також кроєм та оздобленням.

Висновки. В першій половині XIX ст. народний одяг на теренах Західної України шили в основному з матеріалів домашнього промислу. Тканини, виготовлені промисловим шляхом, використовували тільки частково для пошиття окремих елементів та декорування святкового вбрання.

Найбільш поширеним типом українського чоловічого вбрання в XIX столітті є лляна або конопляна сорочка, випущена поверх вузьких полотняних штанів і підперезана на шкіряним або тканим поясом.

В описах комплексу вбрання першої половини століття часто відсутні дані про безрукавний одяг, що є підставою для припущення, про його пізніше поширення на західних теренах України. (Згідно описів польських етнографів, безрукавний плечовий одяг на Поділлі та Волині та Поліссі поширюється тільки вкінці XIX століття). Жіноче поясне двоплатове вбрання, що на початку століття ще побутовало на окремих територіях Полісся, Волині та Поділля, до кінця століття збереглося тільки на Гуцульщині.

Вишивка навіть до кінця XIX ст. не була обов'язковим елементом декору народного вбрання, проте багато польських дослідників відмічають красу вишитого одягу на Гуцульщині, Покутті та Волині.

Вінки входили тільки до комплексу обрядового дівочого одягу, на свята ж дівчата найчастіше одягали хустку.

В описах українського народного одягу, здійснених польськими етнографами в XIX зафіксовані матеріали, форми, назви українського вбрання та функціонування в системі традиційної (доіндустріальної) культури. Незважаючи на тенденційність авторів описи народного вбрання є дуже цінними — містять багатий інформативний матеріал, адже використання матеріалів, виконаних промисловим способом зумовили в комплексах українського вбрання значні зміни.

¹ село Довпотів, Калуського повіту Станіславського воєводства — зараз село Довпотів, Калуського району Івано-Франківської області

² стаття Червінського «Swatstwa, wesela i urodziny u ludu ruskiego na Pusi Czerwonej» опублікована в часописі «Nowy Pamiętnik Warszawski» в. 1805 ввійшла до монографії.

³ Камлот — щільна вовняна тканина з додаванням бавовни або шовку.

⁴ Красне — село Гусятинського району Тернопільської області.

⁴ Красне — село в Тиврівському районі Вінницької області

⁵ Тульчин — місто на Поділлі, зараз адміністративний центр Тульчинського району Вінницької області

⁶ Городок — місто, зараз — адміністративний центр Городоцького району Львівської області.

Література:

1. Пыпин А. Н. История русской этнографии, Т. III. Этнография малорусская / А. Н. Пыпин. — СПб., 1891 — 425 с.
2. Франко І. Вибрані статті про народну творчість [Текст] / Іван Франко; упоряд. О. І. Дей — К.: АН УРСР, 1955. — 289 с.
3. Болтарович З. Є. Україна в дослідженнях польських етнографів XIX ст. / З. Є. Болтарович. — Київ: Наукова думка, 1976. — 139 с.
4. Czerwiński I. Okolica Za-Dniestrka między Stryem i Łomnicą / Ignacy Lubicz Czerwiński, — Lwów, 1811. — 281с.
5. Marczyński W. Statystyczne topograficzne i historyczne opisanie Gubernii Podolskiej z rycinami i mappami. T. 2. / Marczyński Wawrzyniec — Wilno, 1823. — 304 с.

6. Gołębiowski Ł. Lud Polski, jego zwyczaje, zabobony / Lukaz Gołębiowski, — Warszawa, 1830. — 336 с.
7. Milewski K. Pamiatki Historyczne krajowe / Karol Milewski. — Warszawa, 1848. — 370 с.
8. Український народний одяг 17 — початку 19 ст. в акварелях Ю. Глоговського / Авт. та упоряд. Д. П. Кривич, Г. Г. Стельмащук; Ред. Ю. Г. Гошко. — Київ: Наукова думка, 1988. — 272 с.
9. Wójcicki K. W. Stare gawędy i obrazy. T 2 / Wójcicki Kazimierz Władysław — Warszawa, 1840. — 322 с.
10. Zienkowicz L. Costumes de Peuple Polonais / Leon Zienkowicz. — Paris, 1841. — 124 с. з іл.
11. Kraszewski J. I. Wspomnienia z Wołynia, Polesia i Litwy T. 1/ Kraszewski Józef Ignacy. — Wilno, 1840. — 232с.
12. Kraszewski J. I. Wspomnienia z Wołynia, Polesia i Litwy T. 2/ Kraszewski Józef Ignacy. — Wilno, 1840. — 204с.
13. Kraszewski J. I. Wspomnienia Odessy, Jedyssanu i Budzaku. T. I — Wilno, 1845. — 296 с.
14. Bielowski A. Pokucie/ August Bielowski // Czas; dodatek miesięczny rok drugi, t. VI — Kraków, 1857. — С. 663 — 672.
15. Kunicki L. Ubiory wlosecjan w polsce/ Leon Kunicki // Tygodnik Ilustrowany — Warszawa, 1862. — nr. 150. — С. 56.
16. Stecki T. Wołyń pod względem statystycznym, historycznym i archeologicznym. T. 1/ Tadeusz Stecki — Lwów, 1864. — 281 с.
17. Zawadzki W. Obrazy Rusi Czerwonej / Władysław Zawadzki — Poznań 1869. — 82 с.
18. Zawadzki W. Huculi / Władysław Zawadzki // Kłosy T. XV, Warszawa, 1872. — nr. 385 — С. 323 — 324.
19. Pol W. Obrazy z życia i natury. / Pol Wincent — Kraków, 1869. — 326 с.
20. Żulinski T. R. Kilka słów do etnografii tucholcow i mieszkancow wsi woloskich w zsemse Sanockiej na podgorzu Karpac-kim. / Tadeus Żulinski // Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej. T. 1 / Kraków, 1887 — С.113 — 130.
21. Kopernicki I. O góralach ruskich w Galicyi: zarys etnograficzny według spostrzeżeń w podróży, odbytej w końcu lata 1889 / I. Kopernicki — Kraków, 1887. — 34 с.
22. Kolberg O. Pokucie. Obraz etnograficzny T. I. / Oskar Kolberg. — Kraków, 1882. — 360с.
23. Mroczo Fr. K. Snjatynszczyzna / Ksawery Mroczo //Przewodnik Naukowy i Literacki. R. 25, nr 5 — Warszawa, 1897 — С. 201 — 203.
24. Grynbergowa Z. Staromiejskie : ziemia i ludność, Grynbergowa Zofia — Lwów, 1899. — 676с.
25. Sokalski B. Powiat Sokalski pod względem geograficznym, etnograficznym i ekonomicznym/ Sokalski Bronislaw — Lwów, 1899. — 496 с.
26. Falkiewicz K. Monografia powiatu gródeckiego / Falkiewicz, Karol — Gródek, 1896. — 140 с.